

Remissvar till delbetänkandet Digitaliseringens transformerande kraft - vägval för framtiden från Lunds universitet

Diarienummer: N2015/08335/ITP

Inledning

Lunds universitet bedriver sedan 2012 tvärvetenskaplig forskning med temat "det digitala samhället". Baserat på den gedigna disciplinära forskningen inom teknisk, samhällsvetenskaplig och humanistisk fakultet, har vi genomfört tvärvetenskaplig forskning, såväl genom att skapa en översikt över aspekter som berör det digitala samhället (Larsson och Runeson, 2012) som specifikt utreda tillitsfrågor (Larsson och Runeson 2014). Vid Lunds universitet finns dessutom två av Vetenskapsrådets rambidrag inom utlysningen Det digitaliserade samhället, 2012 (Erik J Olsson 2012-5632 och Marina Svensson 2012-5630). Att Lunds universitet utifrån detta *inte* har utsetts till remissinstans finner vi mycket märkligt. Vi använder oss dock av möjligheten att inkomma med ett spontant remissvar.

Kommentarer till betänkandet

Att digitaliseringen förändrar vårt samhälle råder ingen tvekan om. Hur genomgripande denna förändring är, finns det mer varierade uppfattningar om. Vi hävdar att digitaliseringens förändringar för samhället, i ett historiskt ljus kommer att betraktas i paritet med den industriella revolutionen. I detta perspektiv anser vi att betänkandet har alldeles för låga ambitioner. Däremot har vi inget att invända mot de kategorier av åtgärder som föreslås, men de flesta behöver modifieras och stärkas. Nedan utvecklas dessa kort:

1. *Statligt engagemang för att främja digitalisering.* Sverige behöver "mjuka former av styrning för att främja digitaliseringen" enligt delbetänkandets förslag, men vi menar att det också behövs mer konkreta och handfasta åtgärder. Om digitaliseringen verkligen betraktas som så radikalt omdanande som beskrivs i betänkandet, borde ett minimikrav på regeringens engagemang vara att ett digitaliseringsdepartement inrättas, med samma tvärgående befogenheter som finansdepartementet. Med mindre kommer digitaliseringen att halta, t.ex. genom att införandet av datalogiskt tänkande på grundskolan inte matchas av motsvarande förändringar inom lärarutbildningen, eftersom detta hanteras av olika myndighetsinstanser. Revisionen av SCB:s uppdrag, som föreslås, är också absolut nödvändigt då nuvarande statistikmodeller inte på ett trovärdigt sätt fångar vad som är "IT-sektorn" i ett samhälle där alla branscher och verksamheter omfattar IT-verksamheter.
2. *Regelverk som fungerar för den digitala omställningen.* Här lyfts arbets- och konsumenträttsliga frågor fram, liksom vård- och omsorgsfrågor, vilket är bra. Dock nämns inte med ett ord de upphovsrättsliga frågorna som befinner sig i ett oklart och omodernt rättsläge med ett lapptäcke av specialregler, där mobiltelefonstillverkare fortfarande tvingas betala "kassettskatt" eftersom man kan lagra musik på telefonens minne. Den färska HD-domen (HD 849-15, 2016-

04-04) om Wikimedias foton av offentliga konstverk är ett annat exempel på hur lagstiftningen uppenbarligen inte gått i takt med digitaliseringen.

3. *Kompetens för det digitala samhället.* Vi skriver under på behoven av kunskap om digitaliseringen, vilket våra studenter i sina studieval redan markerat. Det illustreras tydligt av att grundutbildningsvolymen vid institutionen för datavetenskap vid Lunds universitet har fördubblats den senaste 10-årsperioden. Vi vill dock understryka att kompetensförsörjningen är en långsiktig fråga som måste genomsyra hela utbildningssystemet, från grundskola, till fortbildning för yrkesverksamma. Vidare räcker det inte att, som kommissionen föreslår, skapa och sprida kompetens *om* digitalisering. Det behövs kunskap *i* digitalisering, i de underliggande teknikerna, kommunikation, mjukvara, och framtagning av storskaliga system av system. Det räcker inte heller med enstaka "skraddarsydda IT-utbildningar på högskolenivå". Sådana finns redan, och kan naturligtvis förbättras i samverkan mellan lärosäten och arbetslivsorganisationer, men digitaliseringen behöver genomsyra *alla* utbildningar, från teologi till teknologi. För näringslivets del, och då särskilt för små och medelstora företag, behövs inte bara kompetens i att använda digitaliseringen, utan att faktiskt att digitalisera företagets produkter och tjänster, vilket sker i rask takt i våra konkurrentländer. För att dessutom säkra kompetens på längre sikt bör digitalisering och mjukvarutekniker ingå i undervisningen redan från grundskolans årskurs 1, och följa som en röd tråd genom skolgången precis som svenska, matematik och historia. Det olämpliga i att särbehandla kvinnliga sökande till IT-utbildningar har redan med önskvärd tydlighet framkommit i debatten, men behovet av att locka fler kvinnor till IT-utbildningarna kvarstår. Här menar vi att det krävs åtgärder för att synliggöra IT-yrkenas arbetsinnehåll som samhällsbyggande, snarare än fokuserade på enskilda tekniska artefakter.
4. *Infrastruktur för att främja digitaliseringen.* Den digitala infrastrukturen, vare sig det är i form av bredband, elektroniska ID-system, eller samordnade journalhanteringssystem, behandlas inte som den samhälleliga ryggrad den utgör, i likhet med vägar, järnvägar, elnät, vatten- och avloppssystem. Ur det perspektivet är det hög tid för samhälleliga insatser för att säkerställa, i första hand myndigheters samlade behov, men också för att säkerställa att digital infrastruktur finns tillgänglig där den behövs av samhälleliga skäl, men inte har tillräcklig bärkraft för att drivas rent kommersiellt. Dock är det viktigt att denna infrastruktur görs öppen, flexibel och framtidssäker, annars riskerar initiativet att generera ytterligare ett i raden av misslyckade IT-projekt som bland många andra innehåller polisens PUST, sjukvårdens journalsystem och SEBs internetbank.
5. *Datadriven innovation för tillväxt och välfärd.*

- a. Om en nationell strategi för datadriven innovation. Att "data är den nya oljan" har vi sett i de framgångsrika företagen på den amerikanska västkusten, och det är naturligtvis önskvärt att sådana succéer ska upprepas i svenska företag och startups. Att enbart fokusera på det datadrivna riskerar dock att tappa bort det som är svensk industris – och välfärds – grundbult, nämligen systembyggande. Att bygga och driva mjukvaruintensiva system av system har byggt upp ABB, Ericsson och SAAB till de världsledande företag de är idag, och potentialen för nya innovationer inom systembyggande är inte uttömda på något sätt. Avkastningen av dessa återinvesteras i någon mån, där satsningen på Wallenberg Autonomous Systems Program är ett unikt initiativ, men också riktad främst till Wallenbergsfärens ekonomiska intressen. Därför behövs också offentliga satsningar på systembyggande innovation för tillväxt och välfärd.
 - b. Ett nationellt kompetenscenter kring stora datamängder. Vidare efterfrågar vi också ett kompletterande, mer kritiskt perspektiv på datainsamling och användning. Om "data är den nya oljan", vad är då "den nya miljöförstörelsen"? Det finns en växande evidens om att de datadrivna tjänsterna i mycket även kräver ny kunskap för hur frågor kring personlig integritet och medbestämmande över sin egen information ska, kan och bör hanteras – utöver att exempelvis ses som en rättslig fråga. Detta för att mycket av den för tjänsteutveckling mest användbara informationen är strikt kopplad till individer. Ett nationellt kompetenscenter kring stora datamängder – som vi ser som en god idé med hög potential – måste dock därför adressera kunskapsfrågan bredare gällande kompetens kring stora data än vad kommissionen beskrivit. De efterlysta kunskapsfrågorna kring "metoder" för insamling, analys och nyttiggörande av stora datamängder behöver samsas med "teori" kring värderingar, kultur och normer för att användningen av den stora datan ska kunna ske i en balans mellan nytta och intrång.
6. *Säkerhet och integritet i en digital tid.* Detta är grunden för medborgarnas tillit till det digitala samhället och bygger på en kombination av tekniska lösningar, organisatoriska modeller och lagstiftning på området. Här pågår andra utredningar, och vår synpunkt att dessa måste integreras med digitaliseringskommissionens förslag, se exempelvis 5b ovan, för att säkerställa bra helhetslösningar.

Sammanfattning

Med en helhetssyn på digitaliseringen, och ett fokus som tydligt visar att digitaliseringen genomsyrar hela samhället, tror vi att frågorna hamnar i rätt perspektiv. Kommissionen har identifierat relevanta områden som behöver förstärkas, men vi anser att den har undervärderat kraften och radikaliteten i digitaliseringens samhällsförändrande kraft, och att de föreslagna åtgärderna därför inte på långt när är tillräckliga.

Per Runeson
Professor, prefekt vid institutionen för datavetenskap

Stefan Larsson
Docent i teknik och social förändring, Lunds universitets internetinstitut

Referenser

Stefan Larsson och Per Runeson. *Det digitala samhället*. Pufendorfinstitutet vid Lunds universitet, 2013.

Stefan Larsson och Per Runeson (red). *DigiTrust: Tillit i det digitala – Tvärvetenskapliga perspektiv från ett forskningsprojekt*. Pufendorfinstitutet vid Lunds universitet, 2014.

VR 2012-5630, Marina Svensson, Kina uppkopplad och nedkopplad: Det digitala samhället i en auktoritär stat

VR 2012-5632, Erik J Olsson, Kunskap i en digital värld: tillit, trovärdighet och relevans på nätet